

İdari ve Askeri Bilginin Teşkilatlanması: Enderun Mektebinde Yönetici Eğitimi

Tekin AVANER*

Cenay BABAÖĞLU**

Geliş Tarihi (Received): 02.04.2020 – Kabul Tarihi (Accepted): 13.08.2020

Öz

Türk kamu yönetimi eğitimi gündeme geldiğinde aslında eski Türk devletlerinden, özellikle Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarından bahsetmek gereklidir. Selçuklu İmparatorluğunda Nizamiye Medresesi adıyla anılan ve yöneticilerin eğitildiği okullar var olmuştur. Diğer bir örnek ise Osmanlı üst düzey yöneticilerinin eğitildiği, özel bir kamu yönetimi okulu olan ve Sarayın içerisinde yer alan Enderun'dur. Dünya tarihinde önemli yerler almış pek çok medeniyete ve devlete ev sahipliği yapmış, çok-kültürlü bu toprakların bir ürünü olan Enderun, dünyanın sayılı yönetim okullarından birisidir. Enderun, Türk idare tarihi açısından yalnızca tarihi bir kurum değildir. Özellikle kamu yönetimi eğitimi açısından üzerinde titizlikle durulması gereken bir yapıdır. Kamu yönetimi eğitiminde model arayışları devam ederken Enderun okullarından çıkarılacak dersler vardır. Çalışmada bu kapsamda ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu kamu yönetimi eğitiminin tarihsel ve kurumsal gelişimi özetlenmiştir. Bu amaçla çalışmada Enderun okullarının iç işleyişi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Okulun yapısı, verilen eğitimin niteliği ve unsurları bu kapsamda incelenmiştir. Son olarak Enderun'un ve yönetici eğitiminin dönüşümü incelenerek, günümüze dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türk idare tarihi, yönetici eğitimi, yönetim okulu, bürokrat, kameralizm

Institutionalization of Administrative and Military Knowledge: Executive Education in Enderun School

Abstract

When Turkish public administration education is wanted to be explained, it is essential to mention the old Turkish states, especially the Seljuk and Ottoman Empires. There were public administration schools in Seljuks Empire, which was called Nizamiye madrasa and administrators were trained in that schools. Another example is the professional executive class in the Ottoman Empire, and they were educated in Enderun, a special public administration school in Sultan's Palace. Enderun, which is a product of these multicultural lands that has hosted many civilizations and states that have taken important places in the world history, was one of the world's leading administration schools in the world. Enderun is not only a historic institution in terms of Turkish administrative history. It is an important organization that needs to be meticulously emphasized, especially in terms of public administration education. There are lessons to be learned from Enderun schools while questioning models in public administration education continues. Within this framework, the article first aims to summarize the historical development of the public administration education in Ottoman Empire, together with institutional development. For this purpose, the internal functioning of Enderun schools has been tried to be revealed. The structure of the school, the nature and elements of the education provided are examined in this context. Finally, the transformation of Enderun and executive education has been examined and inferences have been made.

Keywords: Turkish administrative history, executive education, administration school, bureaucrat, cameralism

* Doç. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, GÜVBEN, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, tekinavaner@jandarma.gov.tr, tekinavaner@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4014-0131

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cenay.babaoglu@selcuk.edu.tr, cenaybabaoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2935-0579

Giriş

Bir saray eğitim kurumu olan Enderun-Osmanlı eğitim hayatında medreseden sonra gelen ikinci önemli mektep olarak kabul edilmektedir (İpşirli, 1995: 185-187). Hatta Uşaklıgil'e göre Enderun, zamanının ölçüsüne göre darülfünun (üniversite) ayarındadır. Mektebin oluşumu ve gelişimi tarihi bir birikim sürecinin sonucudur. Nitekim bu süreçte, Baykal'ın (1953) da ifade ettiği üzere, Selçuklu kurum ve uygulamaları üzerine Osman Gazi'den başlayarak rikabdarlık, cündilik ve kemankeşlik, silahdarlık, çuhadarlık ve çasnigirlik gibi yapıların ilavesiyle süreç devam ettirmiştir. Hatta Sultan II. Murat'ın saray dış ve iç hizmetleri için oluşturduğu teşkilatın, sistemin gerçek kurucusu Fatih Sultan Mehmet'e kadar olan bölümde yeri ve önemi tartışılmazdır. Ali Seydi Beyin (Ali Seydi Bey, ty: 132) ifadesiyle, tıpkı devletin diğer kurumlarında olduğu gibi Enderun'da da İstanbul'un fethi sonrası esaslı bir dönüşüm gerçekleşmiş, belirli usul ve esaslara sahip kapsamlı bir kurum oluşmuştur.-Diğer bir deyişle Fatih Sultan Mehmet, Enderun sisteminin yeniden teşkilatlanmasını sağlamıştır. Osmanlı yenileşme döneminde ihtiyaçlar ve yeni gelişmeler karşısında Enderun da farklı dönüşümler geçirmiş, Tanzimat dönemi ve sonrasında ise zamanın ruhuna yenik düşerek yerini yönetici adaylarına eğitim veren yeni kurumlara bırakmıştır.

Bu çalışmada İpşirli (1995: 185) tarafından, *'mülkî ve askerî idarecilerin yetiştirildiği bu mektep, Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisine gerekli insan gücü kaynağını oluşturmak için kurulmuş'*, ifadesiyle tanımlanan Enderun'un öncelikle ne olduğu ve ne olmadığı konusu üzerinden genel bilgiler verilmiş, ardından bir yönetim okulu olarak işlevleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Enderun mektebinde geçmiş dönemde verilen eğitimler, kazandırılan nitelikler, programlarda yer verilen dersler ve konu başlıkları incelenerek devletin yönetim kademesini oluşturacak öğrencilere ne tür yetkinlikler kazandırıldığı sorgulanmıştır. Son olarak Enderun okulundaki ıslahatlar ve dönüşümler tarihsel olarak ele alınarak yönetim okulları açısından yaşanan değişimler incelenmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında, okulun tarihsel öneminden ziyade bürokrasi tarihi ve kamu yönetimi açısından öne çıkan nitelikleri ve olası araştırma konuları tartışılmıştır.

1. ‘Enderun Mektebi’

Enderun mektebi anlatılırken farklı uçlarda gezen görüşlere rastlamak mümkündür. Bazı yazarlar Enderun’u bir tür ‘yönetim akademisi’ ya da ‘üst düzey yönetici okulu’ gibi görürken, (Öztaş, 2013: 886) bazı yazarların yazılarında sonuç ve süreç çıkarımlarının öne çıktığı ve olumsuz çıktılarının vurgulandığı dikkat çekmektedir. Öte yandan neden ya da amaç yönünden ele alındığında Sakaoğlu’nun tanımlamasının daha doğru bir yaklaşımı olduğu iddia edilebilir (Sakaoğlu, 2003: 39):

“... (K)amu hizmetleri için aydın ve işbilir eleman yetiştirmeyi değil; padişaha en iyi ve kusursuz hizmeti vermeyi hedefleyen bir kurumdu ve dar kadroluydu. Enderunlular, toplumdaki soyutlanmış, saray dışına ancak izinle çıkabilen gençler olarak daha da önemlisi Türk asıllı olmadıklarından, toplumu tanımayan, ulusal duygudan yoksun bir kesimdi. Buradan yetişerek vezirazamlık, vezirlik, beylerbeyliği gibi yüksek görevlere gelenler ise toplum için değil, padişah için canla başla çalışmakta[dırlar].”

Yukarıdaki alıntı dikkate alındığında bir tür olumsuzlama yerine, ‘topluma değil, padişaha bağlılık’ ifadesinde somutlaştırılan bir sadakat durumunun öne çıkarıldığı ifade edilebilir. Öte yandan Kılıç gibi bazı yazarların (Kılıç, 2016: 19, 34) “soysuzlar mektebi” gibi çok daha ileri uçlarda tanımlamalar yaptığı, Hafız Hızır İlyas Ağa (1987: 11) gibi bazı isimlerin ise kişisel gözlemleri üzerinden Enderun’dakilerin kişisel özelliklerine dönük çıkarımlara sahip olduğu görülmektedir:

“Büyük yaratığın küçük ve güçsüz kafasının bir köşesinde, yediden yetmiş üç kuşak boyu insanlar, Enderun ağaları, bilgisizliğin ve küçük, basit isteklerin durgunluğu içinde ömürlerini tüketirler. Duyguları, ihtirasları, sevinçleri ve acıları insan ruhunun en basit şeması içinde oluşup biter. Bu tekdüze yaşamı içinde insanın en doğal ve en gerekli ve güçlü dürtüsü, kadın/erkek ilişkisi de yoktur, yasaktır.”

İlyas Ağa’nın ifadelerinin 19. yüzyılda konumlandığı göz önüne alındığında genele göz atan değerlendirmelerin daha sağlıklı olacağı iddia edilebilir. Kaldı ki, Uzunçarşılı’nın (2004: XVIII) da ikaz ettiği üzere;

“(A)ltı buçuk asırlık devamlı bir tarihi olan Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi, malî, iktisadî, askerî, ilmî, içtimaî vesaire gibi vaziyeti, hakiki menbalara dayanılarak tetkik edildiği zaman bu devletin bütün azametiyle çehresi meydana çıkar. Başka türlü, sathî, derme çatma malûmat ve basit tetkik ile haklı olarak bu hayret ve takdire şayan azamet ve kudretin anlaşılmasına imkân yoktur.”

Bu durumda Enderun'a döndüğümüzde Enç'in (2004: 37) ifadesiyle, “*üstün beyin gücünün özel eğitimi için kurulan ve o zamanki dünya ülke örneklerinde bir benzeri olmayan okul*”, anlatımı sağlıklı çözümlemenin anahtarını oluşturmaktadır. Osman Nuri Ergin (1939: 1), Osmanlı kültür kurumlarını ikiye ayırarak incelemektedir: mektepler ve medreseler. Bunlardan mektepler; “*daha ziyade saray, hükümet ve askerlik işlerinde çalışacak memurlara*” özgü bir eğitim yapılanması iken, medreseler, “*dini ve hukuki bilgileri edinmek isteyen halk tabakasına*” özgü bulunmaktadır. Saray mektepleri ise üç ayrı başlıkta, Şehzadegân, Enderun ve Meşkhane olarak incelenebilir. Saray içinde açılan okulların temel amacı, “*saraydaki çocukları okutmak, Hünkârın hizmetinde bulunacak memurları, müstahdemleri yetiştirmek, saray halkını eğlendirecek ve güldürecek saz söz ehliyle oyuncularını talim ve terbiye etmek*”tir.

Enderun Sistemi olgunlaşmaya kadar bir dizi gelişmenin ve kültürel etkinin varlığından bahsedilebilir. Bunlar arasında medrese sistemi olduğu gibi, devşirme sistemi ve bir süre önce kurulmuş şehzade okulunun da katkısı bulunmaktadır (Enç, 2004: 46). Alan yazında bazılarınca ifade edilen “*devlete yüksek yönetici yetiştiren*” işlevinin yanında, daha çok “*padişahın özel hizmetlerini yapan*” niteliği olmak üzere Enderun'un iki farklı işlevinden bahsetmek gerekir (Hafız Hızır İlyas Ağa, 1987: 21). Ancak Akkutay'ın (1984: 123-151) da belirttiği üzere Enderun mektebindeki eğitimin temel amaçları arasında *kültürleştirme* (Türk-İslam geleneği), *disiplinleştirme* (mutlak otorite-ceza) ile *yetenekleri yöneltme ve desteklemenin* (yetenek avcılığı-keşif, ödül ve terfi-yükselme ve çıkma, ihtiyacı tespit sistemi gibi) varlığı açıktır.

Kuşkusuz bazı toplumlar kendi devlet görevlilerini yetiştirmek için kimi tedbirleri düşünmüşlerdir. Nitekim Enderun, bazı kaynaklarda *Sasani-gulam* ve *Abbasi-kölemen* örnekleri temelinde ele alınırken, *Nizamiye Medreseleri* ve *kulluk sistemi*yle benzerlikleri üzerinde durulmaktadır (Enç, 2004: 38, 43-44). Nizamettin Nazif (1943: 10) ise Enderun'u, İngiliz *Eton Koleji*'ne benzetmektedir. Elbette bunlar işlevsel benzerlik üzerinden yapılan değerlendirmelerdir. Okul'un özgün ve özel bir eğitim kurumu olduğu açıktır. Nizamettin Nazif'e göre, “*son derece mükemmel bir siyasi bilgiler okulu*” olan Enderun, “*sarayın çok sıkı kontrolü altında çalışan bir okuldur ve adeta Enderun'a saray, memlekete de Enderun hükmeder*” haldedir. Bu okulda “*coğrafya, siyasi tarih, ekonomi politik, şahsi terbiye, güzel konuşma ve yazma, hitabet, müzik, edebiyat, denizcilik ve askerlik öğretilir*” ve devletin siyasal ülküsü özenle seçtiği öğrencilere aşılanırdı. İstisna olarak hızla ama genel olarak

yavaş yavaş kariyer basamaklarında yükselirler ve devletin en tepe noktasına ulaşabilirlerdi (Nazif, 1943: 11).¹

Fatih Sultan Mehmet tarafından “*yüksek idari ve askeri kademeler*” için nitelikli eleman ki bunlar arasında Tavernier’in (2014: 72) anlatımıyla; “*paşalar, beyler, kapıcıbaşlar, hazinedarbaşlar ve diğer saray ricali*”, temini amacıyla kurulan Enderun sadece siyaset adamı değil, aynı zamanda sanatkâr yetiştiren de bir okul haline gelmiştir. Bilgili ve görgülü devlet adamı olarak yetişmelerini temin maksadıyla başlangıç aşamasından itibaren iyi bir eğitim görmeleri için çabalanmaktadır. Beden ve kafa eğitimi diyebileceğimiz iki aşamadan bahsedilebilir; beden eğitimi bağlamında, “*ok atmak, mızrak kullanmak, kılıç sallamak, cirit ve tomak (şişirilmiş öküz derisini top gibi kullanarak el ve ayakla oynanan oyun) oynamak, ata binmek*” gibi geleneksel sporlar söz konusuysen bağlı oldukları odalara göre “*iç hizmet ve sanat*” eğitiminden geçirilmişlerdir. Elbette üç ayda bir verilen (ulufe) maaşları, yiyecek ve giyecekleri saray tarafından karşılanan içöğlanlarının her biri için bir isim, künye bilgileri bulunmakta ve aldıkları yevmiyeleri gösterir defterler de tutulmaktadır (Binark, 1970: 6).

2. Enderun’da Teşkilat Ve Eğitim

Enderun-ı Hümayun; “*Osmanlı padişahlarının, sarayda harem dışında günlük hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yer*”e verilen Farsça addır (Binark, 1970: 6-7, 31). 15. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde padişahların kendilerine bağlı askerleri ve devlet adamlarını yetiştirmek için oluşturdukları bu okulda, yönetici sınıf Türk-İslam eğitim sistemi ve kültürü içinde yetiştirilmektedir (Binark, 1970: 6-7). *Kapı ağası*, Enderun’a-günün belli saatlerinde görevli olan, hoca, hekim, sanat ve zanaat ustaları ile müftü ve sadrazamdan başka kimsenin girmesine müsaade etmezdi. Öte yandan müftü ve sadrazamının baki ayrıcalığı bulunmaktadır (Ali Ufki Bey, 2013: 17). Bu anlatımda da görüldüğü üzere Enderun’un kendine özgü teşkilatlanması, eğitim sistemi ve düzeni söz konusu olup günlük işleyiş dâhil olmak üzere her husus planlanmıştır.

Yedi daireden oluşan ve oda ya da koğuş olarak isimlendirilen ve aralarında derece (hiyerarşik) ve mahiyet farkı bulunan birimler sırasıyla şunlardır; 1. Has Oda, 2. Hazine Odası, 3. Kiler Odası, 4. Seferli Odası (Hane-i Seferli), 5. Doğancı Odası (Hane-i Bâzyân), 6. Büyük Oda (Hane-i Kebir), 7. Küçük Oda (Hane-i Sagir) (Binark, 1970: 6-7). Kılıç, son iki odayı “*tüm derslerin verilmesi ve branşlaşmanın olmaması*” bakımlarından “*destek eğitim odası*” olarak nitelerken, diğer odaları, “*öğrencilerin bireysel gelişimlerine göre*

düzenlenmesi ve eğitim programlarının oluşturulması sebebiyle bireysel yetenekleri fark etme ve geliştirme programı” olarak görmektedir. Çıkma aşaması ise artık bir nevi mezuniyet olup memuriyete geçme aşamasıdır ve eğitimin uygulama aşaması olarak kabul edilebilir (Kılıç, 2010: 49). Yedi oda içerisinde “*okur-yazar takımı*” olarak nitelendirilen büyük ve küçük oda genellikle birlikte ele alınırken, tamamı başlangıçta kurulmuş ve ancak kurumun sonuna kadar da kalmamışlardır. Son iki oda görevlilerine “*dolamalı (cübbeli)*” denilmesine bakıldığında hiyerarşideki yerlerinin en altta olduğu görülmektedir. Diğerleri ise, “*kaftanlı*” olarak isimlendirilmişlerdir. Giydikleri elbisenin özelliğinden dolayı verilen bu isimlere karşın tamamı “*Yenisaray İçoğlanları*” olarak adlandırılmaktadır (Binark, 1970: 6-7; Uzunçarşılı, 2014: 289).² Seferli Odası’nın IV. Murat döneminde kurulduğu ve diğer odaların işlev kaybı ile dönüştüğü ve ıslah girişimlerine konu olduğu görülmektedir. Nitekim Çuhadar İlyas Ağa (1812-1830) döneminde bu odaların sayısı dörde düşmüş olup bunlar da “*seferli, kiler, hazine ve has*” odalardır (Hafız Hızır İlyas Ağa, 1987: 22). Uşaklıgil ise bu odalardan ikisini öne çıkararak, Enderun’un iki önemli kısmı olduğunu ifade etmektedir. Bunlar, hazine ve seferli koğuşlarıdır. Özellikle seferli koğuşu hakkındaki vurgu ise dikkate değerdir; “*Önceleri Enderun halkının çamaşırlarını yıkama görevini yerine getiren bu koğuş, teşkilat genişleyince bir bilim ve sanat mektebi haline gelmiştir.*” (Uşaklıgil, 2012: 218, 374).

Yukarıda ifade edilen Enderun-ı Hümayun Teşkilatı hakkındaki detaylı bilgiler Tablo 1’de aktarılmıştır. Bu kapsamda Enderun’da yer olan odalar, bu odalardaki eğitimler, odadan çıkanların aldıkları görevler ve odadan çıkma durumlarına dair usüller gösterilmiştir.

Tablo 1

Osmanlı İmparatorluk Sarayının Enderun-ı Hümayun Teşkilatı

Enderun Odaları	Verilen Eğitim	Görevleri	Kariyer/Çıkma (Yedi senede bir ya da yeni cüluslarda-büyük çıkma)
1. Has Oda (Hane-i Has)		<p>Has oda efradının esas vazifesi Mukaddes Emanetlerin sarayda muhafaza edildiği “Hırka-i Saadet” dairesini temiz tutmak ve devamlı surette nöbetle burada Kur’an okumaktır. <i>Hasodabaşı</i> merasimlerde padişahın elbisesini giydirmek ve çıkarmakla görevlidir. Daima padişahın yanında bulunur. Padişahların birinci derecede yakınlarından olup “Sahib-i arz” yani padişaha doğrudan doğruya maruzatta bulunmak yetkisi olan erkândandı. Derecesi kapıağası ile eşit olsa da teşrifatta ondan önce gelir. Padişahın 4 mühründen biri olan “Mühr-i Hümayun” onda durur. <i>Silahdar</i>, merasimlerde, padişahın kılıcını omzunda taşır ve başında kırmızı kadifeli üsküfö ile padişahın sağ gerisinde yürür. Sarayda padişahın her türlü silahını muhafaza etmekle görevliydi. İtibarı Hasodabaşı’ndan daha yüksektir. Padişahın sırdaşı ve günlük arkadaşıdır.</p>	<p>Amiri Hasodabaşı’dır. Kıdem sırasıyla “silahdar, çuhadar, rikabdar, tülbent gulamı, miftah gulamı” olarak sıralanır. İlk 4’üne arz ağaları denir. Silahdar çıkmalarda vezir, beylerbeyi, yeniçeri ağası, kaptan paşa gibi yüksek mevkilere gelirler. 20 kadar sadrazam yetişmiştir. Çuhadar ve Rikabdar çıkmalarda beylerbeyi olur.</p>

		<p><i>Çuhadar</i>, padişahın at üstünde iken arkasından gider ve yağmurluğunu taşır. Padişahın kaftan ve kürklerine de bakar. Bayramlarda ve camiye giderken halka para serper ve silahdar olmadığında ona vekâlet eder. <i>Rikabdar</i>, padişahın gezintilerine refakat eder, silahdar olmadığında atın üzengisini tutar. (Not: Mavi olarak işaretlediğim yerler italik olmalıdır)</p>	
2. Hazine Odası		<p>Sarayın hazinesini muhafazada memurdur. Hazinedarbaşı seferde ve barışta padişahın yanından kesinlikle ayrılmazdı. Cuma günleri padişahın Cuma namazını kılmak için gideceği camiye ondan önce varmak ve “Mahfel-i Hümayun”da seccadeyi sermek de görevlerindendi.</p>	<p>Amiri “Ser Hazin-i Enderun”dur. Saraya iş yapan ve “ehl-i Hiref” denilen terzi, kürkçü, kuyumcu, nakkaş, kılıççı ve sorguççu gibi sanatkârlar Hazinedarbaşı’na bağlıdırlar. Koğuşun en kıdemlileri “Gügümbaşı” ve “Kürkçübaşı” olup, Gügümbaşı terfi ederse “Has Oda”ya geçer, dışarı çıkarsa “Müteferrika” (muhtelif hizmetlerde kullanılan kimselere verilen ad) olur. Her ikisi dâhil olmak üzere koğuşun en kıdemlilerinden 12’sine “Bıçaklı” denir. Bunlar koğuşun disiplin ve nizamını temin ederler.</p>
3. Kiler Odası		<p>Padişahın ve harem halkının ekmek, et, yemiş, tatlı, şerbet vs gibi yiyeceklerini hazırlamak, mumları tedarik etmek ve saklamak, revirde hasta içoğlanların</p>	<p>Amiri ‘kilercibaşı’ ya da ‘ser kilar-i hassa’dır. Koğuşun en kıdemlisi ve birinci zabiti olan “Peşkircibaşı Ağa”, kıdemde ondan sonra gelen “Mumbaşı”, “Peşkir şagirdi”, “Kiler Baş Kollukçusu”, “Tepsicibaşı”, “Su Kollukçusu”,</p>

		tedavisini yaptırmak başlıca görevleri arasında yer almaktadır.	“Turşucu”, “Yemişçi”, “Şehzadeler Şerbetçisi” ve revire nezaret eden “Pars Kethüdası”dır. En kıdemli içoğlanı terfi ederse ‘Has Oda’ya, diğerleri ise ‘Hazine Odası’na geçerler, çıkmalarda Kapıkulu Süvari Bölüklerine verilirler. Kilercibaşı’nın günde 37 akçe yevmiyeli bir Kethüdası da vardı. Kilercibaşı günde 50 akçe yevmiye almaktaydı. Huzura sunulacak yemeğin pişmesi, sofranın kurulması ve yemeğin padişaha takdimi Kilercibaşı’na aitti. Kilercibaşı terfi ederse Hazinerdarbaşı olur, taşraya çıkarsa kendisine Beylerbeyliği verilir.
4. Seferli Odası (Hane-i Seferli)	IV. Murat tarafından 1635’te kurulmuştur.	Çeşitli sanat ve maharetlerin öğretildiği bu koğuşta öğretim tetimme (idadi-yüksek okul benzeri) medreselerine denktir. Musikişinaslar, hanendeler, kemankeşler, pehlivanlar, berberler, hamamcılar, tellaklar, çamaşırcılar, buradan yetişirler. Dilsiz ve cüceler ile soytarılar da bu koğuşa mensupturlar.	Amirleri ‘Saray Kethüdası’dır. Çıkmalarda eski ve yeniliklerine göre 20-30 akçe arasında bir yevmiye ile sipah bölüklerine verilirler.
5. Doğancı Odası (Hane-i Bâzyân)		Bunların amiri padişahın doğan kuşlarına bakar ve avda padişahla beraber bulunur.	

6. Büyük Oda (Hane-i Kebir)	Kur'an, tecvid ve din dersleri, hüsn-i hat (güzel yazı), Türkçe, Arapça, Farsça dersleri, çeşitli ata sporları	Bu oda halkı kapıağası maiyetinden olup, sarayın anahtar, peşkir ve şerbet hizmetlerinde kullanılırlardı.	Zamanı gelince Seferli Koğuşuna geçerler. Geçemeyenler maaş derecelerine göre 8 ile 20 akçe arasında bir yevmiye ile süvari ocaklarının sipah ve silahdar bölüklerine çıkarlar. Acemi oğlanlarının yeniçeri ocağına geçmesine Kapıya Çıkma, Ocağa Çıkma ya da Bedergâh denir. Seferli olmayı başaranlar dolamayı çıkarıp kaftan giymeye başlar.
7. Küçük Oda (Hane-i Sagir)	Kur'an, tecvid ve din dersleri, hüsn-i hat (güzel yazı), Türkçe, Arapça, Farsça dersleri, çeşitli ata sporları	Bu oda halkı kapıağası maiyetinden olup, sarayın anahtar, peşkir ve şerbet hizmetlerinde kullanılırlardı.	Zamanı gelince Seferli Koğuşuna geçerler. Geçemeyenler maaş derecelerine göre 8 ile 20 akçe arasında bir yevmiye ile süvari ocaklarının sipah ve silahdar bölüklerine çıkarlar. Acemi oğlanlarının yeniçeri ocağına geçmesine ise Kapıya Çıkma, Ocağa Çıkma ya da Bedergâh denir. Seferli olmayı başaranlar dolamayı çıkarıp kaftan giymeye başlar.

Kaynak: Binark, 1970: 6-7.

Yıllara göre değişmekle birlikte 1612 yılında saray okulunun -o sırada 'seferli' odası kurulmamıştı olduğundan- beş odasında "800-900" kadar içöğlanın bulunduğu ve her gün kentten saraya kırk kadar öğretim üyesinin gelerek görev yaptıkları bilinmektedir. Haftanın belli günlerinde ise eğitimin niteliği değişmektedir. Nitekim Enç'in (2004: 71) anlatımına göre, "meslek okulları ve has odanın en kıdemli ve yetenekli öğrencilerine yalnız salı günleri gelen 'müderris ve danışmentler' ders" vermiştir.

Şekil 1

Çıkma ya da Memuriyete Geçiş

ENDERUN	BİRÜN	EVALET
a) Ağalar	a) Ağalar	
Kapı Ağası	Yeniçeri Ağası	Beylerbeyi
Saray Ağası		Beylerbeyi
Ak Hadimlar		Beylerbeyi/Sancakbeyi
Has Oda Baş		Beylerbeyi/Sancakbeyi
Silahtar	Miralem	
Çuhadar	Kapıcıbaş	
	Mirahur	
	Çakırcıbaş	Sancakbeyi/Subaşı
Rikabdar	Çeşnigar	
Dülbendoğlan	Kapıkulu Siğahi Ağalar	
	Cavuşbaş	
	Mütefferikalar	Subaşı
b) Yukarı Odalar		
Has Oda / Hazine	Bostancıbaş	Sancakbeyi
	Kapıcılar Kethudası	
	Cebecibaş	Subaşı
Kiler	Topçubaş	
Seferli Oda	Arabacıbaş	
c) Asağı Odalar	b) Kapıkulu Ocakları	
	Sipahiler(altı bölük)	Subaşı/ Tımarlı Sipahiler
	Cebeciler	
Büyük Oda	Topcular	
Küçük Oda	Arabacılar	Tımarlı Sipahi
	Yeniçeriler	
	c) Saray Hizmetkarları	
	Kapıcılar	
	Has Ahır Hademesi	
d) Acemiler	Aşçılar	Tımarlı Sipahi
	Bostancılar	
	d) Acemioğlanları	
Tutsaklar/Devsirmeler	e) Türkoğlanları	

Kaynak: İnalçık, H. (2003). Akt. (Turan, 2018: 54)

Enderun'un insan kaynağı çoğunlukla devşirmeler arasından “*zekâ, usluluk, iyi ahlak, yüz ve bedence güzellik ve sağlamlık*” niteliklerine göre seçilmiştir. İstisna olarak, esir edilen soylu ailelerin çocukları yahut “*Boşnak ve Arnavut*” devşirmelerden de Enderun'a alınanlar bulunmaktadır. 18. Yüzyıldan itibaren devşirme sisteminin terk edilmesiyle birlikte Müslüman Türk çocuklarının saray işlerine verilmesi uygulamasına geçildiği görülmüştür (Binark, 1970: 6). Enderun üstün eğitimlerin verildiği bir okuldur. Bu üstünlük ve özelliklerin belli başlı olanlarını Enç (2004: 72-73), şu şekilde sıralamaktadır:

- ✓ Programda karakter ve kişilik eğitimine sürekli ve sistemli olarak yer verilmiştir.
- ✓ Batıda ancak 19. yüzyıl ortalarından itibaren fark edilen ve bilimsel incelemelere konu olmaya başlayan bireysel farklılıklar ve öğretimin bu farklılıkları karşılayacak biçimde düzenlenmesi, kuruluşundan bu yana Enderun'da uygulama olanağı bulmuştur.
- ✓ Hazırlık okullarından başlayarak bütün eğitim süresince programlarda “anlık, duygu ve beden” gelişimine dengeli bir şekilde yer verilmiştir.
- ✓ Kuran ve ulum-i diniye gibi konuların yanında “matematik, astronomi, tarih, yabancı dil ve edebiyat” gibi dünyevî bilimler de geniş ölçüde programda yerini bulmuştur. Enderun'un medrese öğretiminden en belirgin farklılığı da budur.
- ✓ Bütün program boyunca el becerilerine ve sanat öğrenimine verilen önem ve öncelik bugün bile üzerinde dikkatle durulması gereken bir niteliktir.

Enderun'da eğitim süresi genellikle 7-8 sene olup, küçük ve büyük odalar Baykal'ın (1953: 48-49) deyişiyle devrinin orta derece okullarını denk iken, kiler ve hazine odaları ise yüksek eğitim ayarında bulunmaktadır. Enderun ve medrese dini eğitim bakımından aynı olsalar da Enderun'un medreseden yüksek ve özelliği olduğunun kanıtını Ergin'in (1939: 10); “*burada her çeşit yazı ile Farsçanın bulunuşu tedrisatın medreselerden daha yüksek olduğunu gösterir. Buna bir de musikiyi ilave ederseniz Enderun mektebi o zaman medreselerden büsbütün ayrılmış olur*” saptamasıdır.

Enderun'un müfredat programına bakıldığında ise öğretim alanları üzerinden şu şekilde sınıflandırma yapmak mümkündür (Enç, 2004: 76-77);

- ✓ İslami bilimler: Kuran, din dersleri, Arapça, gramer ve sentaksi, tefsir, fıkıh

- ✓ Beşeri bilimler: Türkçe dil ve edebiyatı, Fars dili ve edebiyatı, tarih, matematik.
- ✓ Güzel sanatlar: Sesli, çalgılı müzik, tezhib, hüsnühat Ayrıca bu konuları yeteneğe göre derinleşilen meslek öğretimi arasında da düşünmek gerekir. Bütün kayıt ve yazışmaların el yazısı ile yapıldığı o devirde “güzel yazı” değeri üstün tutulan becerilerden birisidir. Bu konuda yetenek ve seçkinlik gösterenler hazine kâtipliklerine atanmışlardır.
- ✓ Beden Eğitimi ve Spor: Beden eğitimi işlevinin yanında askerlik becerilerini arttırmak için çelik-çomak, güreş, ağırlık kaldırmak, cirit, binicilik, kılıç, gürz, mızrak ve öteki savaş araçlarının kullanımı öğretilmiştir. Bütün öğretim süresi boyunca beden güç ve yetenekleri açısından elverişli durumda olmaya özel bir önem verilmiştir.
- ✓ Meslek öğretimi: Bu alanda öncelikle Seferli Odası çerçevesinde verilen “giyim, bakım ve hazırlığı, işlemecilik, deri işleri, inşaat” bunun yanında bugünkü tıp ve eczacılık karşılığı sayılabilecek “çeşitli ilaç ve merhemlerin, kuvvet macunlarının hazırlanması” ve gerektiği yerlerde kullanılması hususunda eğitimler verilmiştir. Ayrıca askeri ve sivil müzik de mehterhane ve meşkhane de öğretilmiştir. Yine tezhib ve kuyumculuk gibi öğretimleri de mesleki eğitim içerisinde değerlendirilebilir.

Tablo 3

Enderun’da Eğitimin Niteliği

Eğitim Parametreleri	Eğitimin Niteliği
<i>Eğitim Anlayışı</i>	Eğitim ve öğretim yapma Bilgi ve beceri kazandırma Yetenekleri geliştirme
<i>Eğitim Amaçları</i>	Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmak Hıristiyan kökenlilerin gönlünü kazanmak Devletin yönetici ihtiyacını karşılamak
<i>Yönetim Süreçleri</i>	Planlama, Örgütlenme, Düzen, Uyumlaştırma, Denetim
<i>Yönetici Özellikleri</i>	Lider Disiplin sağlayıcı, problem çözücü Değerlendirici
<i>Yönetici Seçiminde Liyakat (Yeterlilik)</i>	Yeteneklileri seçme İyi yetişme ve başarılı olma

	Kabiliyetleri yöneltme ve destekleme
<i>Terfi</i>	Kıdem ve liyakat esas alınmıştır. Yedi yılda bir veya her padişah değişikliğinde terfi yapılmıştır. Boş kadro olma zorunluluğu uygulanmıştır
<i>Öğrenci Seçiminde, Değerleme Merkezi</i>	Devşirme seçim heyeti
<i>Eğitime Başlama Yaşı</i>	Devşirme eğitimine başlama yaş aralığı, 8-18 olarak uygulanmıştır.
<i>Verilen Dersler ve Sınıf Geçme</i>	Geçme sınavları Dini dersler (İlmihal, Kur'an, tecvit, Arapça) Sanatsal dersler (meşk, tezhip, hattatlık, resim) Kültürel dersler (Türkçe, Farsça, Tarih) Ahlak dersleri (nezaket kuralları) Bedeni dersler (askeri sporlar) Uygulamalı dersler (padişahın özel hizmetleri; sefer, kiler, hazine, has)
<i>Okula Giriş Sınavı, Mülakat ve Sağlık Kontrolü</i>	Mülakat, kişilik ve karakter tespiti Bedensel uygunluk
<i>Ceza Sistemi</i>	Rütbeye göre, tehdit, dayak, azarlama ve saraydan çıkarılma
<i>Mükâfat ve Ücretlendirme</i>	Üç ayda bir maaş Önemli günlerde ve durumlarda para, giysi vb. yardımlar Yeme, içme, barınma, üniforma ve çamaşırlar saraya ait

Kaynak: Türkyılmaz, 2009, s.285-311'den derlenmiştir.

Bilindiği üzere bir üniversite ya da eğitim kurumunun bir diğer olmazsa olmazı kütüphaneleridir. Enderun'un da değerli ve zengin bir kütüphanesi bulunmaktadır. Nitekim 1787 tarihli Toderini'nin verdiği listeye göre Enderun Kütüphanesinde genel olarak Kuran tefsirleri, hukuk, felsefe, mantık, astronomi, geometri, matematik ve aritmetik gibi alanlarda yazılmış eserler yer almaktadır (Enç, 2004: 79).

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme döneminde Enderun'un insan kaynağı unsurunun kesintiye uğraması, ardından eğitimin niteliğinde ve işleyişinde yenilenme ihtiyaçlarının hâsıl olması, devletin yapısı ve işleyişi üzerine yapılan ıslahat hareketlerinin Enderun'u da etkilemesinin sonucu olarak Enderun Mektebi'nde de değişiklikler ve ıslahat çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

3. Enderun Mektebi'nde Islahat Ve Okulun Sonu

Enderun, “devlette ileri hizmetler için kabiliyetli gençleri keşfetmek ve eğitmek” (Akkutay, 1984: 63) amacıyla kurulmasına rağmen, 16. yüzyılın sonlarından başlayarak devşirme sisteminin bozulmasına paralel olarak insan kaynağını edinmede güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu nedenle Müslüman ailelerin çocuklarına yönelişler başlamıştır. O dönemlerdeki devlet adamlarının akraba ve yakınlarının Enderun'a yönelik yoğun ‘ilgisi’ ve nihayet odalarda birikme ve odalar arasında geçişte sıkıntılar baş göstermesiyle ve Enderun’un iç işleyişindeki ve işlevlerindeki sorunlar nedeniyle Mektebe yönelik olumsuzluklar meydana gelmiştir. Koçi Bey (1972: 22) meşhur risalesinde Enderun’un IV. Murat dönemindeki ahvalini şöyle özetlemektedir:

“...Onlardan sonra gelen vezirler, mecburen iç halkına [Enderunlulara] uyup, havalara göre hareket edip, her ne isteseler red etmez oldular. Onlar [Enderun ahali] da pek çok işlere karışmağa başlayıp, kan bahasına nice yüz yıl evvel fetholunmuş köyleri, tarlaları birer yolunu bulup, kimini paşmaklık ve kimini arpalık, kimini mülk olarak verdirip, kendileri tamamen doyduktan sonra her biri adamlarına nice tumar ve zeâmetler verdirip, kılıç erbabının dirliklerini kestiler. Devlet hâzinesini ziyana uğratıp, âlemi bu hale getirdiler. Bundan sonra yine kanâat etmeyip, rüşvet kapısını açarak sancaklara, beylerbeyilere ve diğer pâdişâh mansıplarına karışmağa başladılar.”

Enderun ahalesinin bu olumsuz tutumları yanında, sistematik bazı sorunlar da baş göstermiştir. Eğitim ve öğretimin kendi içinde bir bütün oluşturduğu Enderun sistemi, birbirine sıkı bağlarla bağlanmış kademelerden oluştuğundan, alt sistemlerdeki eksik ve aksaklıklar diğer alt sistemleri ve nihayet bütün bir sistemi bozacak etkilerde bulunmuştur. Bu bakımdan aileye verme, hazırlık sarayları ve Enderun-u Hümayun, saray idarecilik eğitimi sisteminin alt bileşenlerini oluşturmaktadır. Ailede, hazırlık saraylarında ya da odalarda iyi yetişmeme ve odalardan bir diğerine geçişteki sorunlar pek tabidir ki sistemin zedeleyici unsurlar olmuştur. Sistemin seçim, yetiştirme, sınıflara ayırma ve sınıflar içinde yükselme olanakları bakımından işleyişinin optimizasyonu sağlanabildiği müddetçe sorun olmamıştır. Aksi halde doğal sistemlerin düzensizlik (entropi) eğilimi içkindir. Akkutay (1984: 69), süreci Kitab- Müstetâb'dan şu şekilde özetlemektedir;

“(E)hl-i marifet ve akl u basiret üzere olmak yükselmek, yeni odalarda yine uzun yıllar içinde terbiye, edep ve marifet hâsıl eylemek ve ilim iktidarı olan ve ehl-i basiret olanların kariyer basamaklarında en üst odaya geçmeleri ve buradan da liyakat, kabiliyet ve istihkaklarına göre veziriazam oluncaya değin ilerlemeleri olanaklıdır.”

Gerçekte devletin 17. ve 18. yüzyıllarda karşılaştığı genel olumsuzluklar doğal olarak sarayı ve onun okulu olan Enderun’u da olumsuz biçimde etkilemiştir. Başta Harbiye Mektebi olmak üzere diğer okulların peşi sıra açılması Enderun’un eğitim yöntemini geri plana düşürmüş, Tanzimat sonrasında yeni eğitim programları kısmen de olsa Enderun’da uygulanmaya konulmuşsa da okul eski durumuna bir daha hiç ulaşamamıştır (Ali Seydi Bey, ty: 132). Yavuziğit’in (1999: 5-6) tespitlerine göre yapılan son düzenlemelere göre mektebin son ders programı şu şekilde kurgulanmıştır.

Tablo 4
Islahat Sonrası Eğitim

	İPTİDAİ (İLKOKUL)	RÜŞDİYE (ORTAOKUL)
1.Sınıf	Ecza-i Şeriye (Kuran-ı Kerim’in kısımları), Talim-i Namaz, Hesab-ı Zihni (aritmetik), Hatt-ı Sülüs	Ulum-ı Diniyye, Arabi, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, İmla, Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, Resim
2.Sınıf	Kur’an-ı Kerim, İlmihal, Kıraat-ı Türkiyye (Türkçe okuma), Hesap, imla (yazı)	Ulum-ı Diniyye, Arabi, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, İmla, Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, Resim, Coğrafya
3.Sınıf	Kur’an-ı Kerim, İlmihal, Tecvid, Kıraat-ı Türkiyye (Türkçe okuma), Hesap, imla (yazı), Hatt-ı Sülüs	Ulum-ı Diniyye, İlm-i Ahlak, Arabi, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Coğrafya, İmla, Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, Resim
4.Sınıf		Ulum-ı Diniyye, İlm-i Ahlak, Arabi, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Coğrafya, Hendese, İmla, Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, Resim.

Kaynak: (Yavuziğit, 1999: 5-6).

Bu sınıflardan sonra ise “ihtisas sınıfı” diye adlandırılabilir olan ve 3 yıl eğitim veren “Sınıf-ı Mahsus” ilave edilmiştir. Buradaki dersler ise, Ulum-ı Diniyye, Edebiyat-ı Osmanîye, ilm-i Kelam, Tasvir-i Ahlak, Mantık, Tarih-i Umumi Coğrafya-i umumi, Riyaziye (cebir), Müsellesat (trigonometri), Ulum-i Tabiiye (biyoloji, fizik, kimya)’dir. Enç’e (2004: 43-49) göre okulun temel amacından ayrılarak yalnızca sarayın ihtiyaç duyduğu hizmetlileri yetiştiren bir kimliğe bürünmesi sonunun gelmesini sağlamıştır. Oysa Enderun başlangıçtan itibaren sivil ve askeri hizmetler için insan yetiştirmekte, en iyi olduğu dönemde kuramsal öğretim, beden eğitimi, müzik, uygulama ve el becerileri dersleri bir program dâhilinde verilebilmektedir.

Okuldaki en radikal değişiklik 19. Yüzyılda, Sultan II. Mahmut döneminde gerçekleşmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılması 'Okul'un yönetiminde de değişikliği gerektirmiş ve dört yıl sonra Silahdarlık'ın kaldırılmasıyla birlikte yönetim Enderun-u Hümayun Nezaretine bırakılmıştır. Nezaret, bir yıl sonra da "Mabeyn-i Hümayun Müşiriyeti" adını almıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ve II. Abdülhamid'in hal'i ile birlikte sarayın yeni yöneticileri de göreve gelmeye başlamışlardır. Bunlardan başmabeyinci Lütfi Simavi'nin anlatımı sarayın iç yapısı ve memleketin ahvaline tanıklık bakımından önemlidir. Simavi'nin (2004: 10), 1924'te yazdığı anılarında Enderun pek olumlu görünüme sahip değildir; "Yani düpedüz Petersburg'un nerede ve sefaret müsteşarlığının ne olduğunu bilmeyen ve sakalı olmayan gençlerin "çocuk" sayılmayacağını düşünemeyen, baltacılıktan gelme bir başmabeyncinin (Hacı Ali Paşa) cahilliğine kurban olmuştum.". Simavi (2004: 300), nazırlar ve başmabeynciler arasındaki protokol ve ilişkileri resmederken de önceki dönemin bürokratik yönetiminin epeyce bozulduğuna kanidir:

"Aşağı tabakadan yetişme başmabeyncilerin, vaktiyle sadrazamları bahçe kapısında karşıladıkları işitilmiş hadiselerden olduğu gibi, diğer taraftan Sultan İkinci Abdülhamid zamanında başmabeyncilere yaranmak isteyen sadrazamlar da görülmüştür. O vakitler bazı nazırların saraydaki Esvapçıbaşı, Seccadecibaşı ve Kilercibaşı gibi ehemmiyetsiz vazifelilerden kendilerine hamiler edindikleri de acı bir hakikattir."

1909'da Başmabeyn başkâtipliği görevini üstlenen Halid Ziya Uşaklıgil'in (2012) anılarında da benzer bir anlatım söz konusudur ve okulun bozukluk derecesini gösterir niteliktedir. Burada Uşaklıgil, 1909'da Enderun'un epeyce kalabalıklaşmış olduğunun bilgisini vermekte ve Kutsal Emanetler bölümünde de görevli sayısının artmış olduğuna işaret etmektedir. Yazara göre, Abdülmecit ve Abdülaziz devirlerinden başlayarak bozulma ivme kazanmış ve Abdülhamit devrinde çığırından çıkmış bulunmaktadır. Burada anlatım nepotist ilişkiler üzerinden şu şekilde resmedilmektedir; "... (N)ihayet Abdülhamit Zamanında, her tatyib (memnun) edilmek istenen tüfekçinin, aşçının, kapıcının oğlu, yeğeni, daha bilir miyim nesi, buraya çırak edile edile artık eskiden kalan erkân ve adap ashabını bizar edecek (bezdirecek) derecede dolup taşmıştı." (Uşaklıgil, 2012: 219).

Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasıyla gerçekleşen taşınma ve sonrasında açılan Galatarasay Lisesi ve Mülkiye Mektebi gibi okullar da Enderun'un, Sultan Abdülmecit ve II. Abdülhamit dönemlerindeki vaziyetini gösterir diğer olumsuz gelişmelerdendir. Edirne Sarayından, Topkapı Sarayına geçiş Enderun'un yükselişini sağladığı 19 yüzyılın ikinci yarısında Topkapı sarayının terkedilmesi de çöküşünü ve gözden düşüşünü getirmiştir

(Simit, 2019: 338, 342). Nihayet II. Meşrutiyet Döneminde, 1 Temmuz 1909'da okul kapatılmıştır (Köktaş, 2000: 720).

Sonuç

Enderun Mektebi, devlet ve saray hizmetlerini görmek üzere kurulmuş ve teşkilatlandırılmış bir okuldur. Saray, bu mektebi kendisine hizmet edecek yetenekli kimseleri temin etmek için oluşturmuştur. Mektebin öğrencileri devşirme sistemi içerisinde temin edilmiş ve bunlar Enderun'a alınmadan diğer saraylarda eğitime alınmışlardır. Mektebin öğrencileri, hazırlık saraylarından gelen yetenekli devşirmeler arasından bir kez daha seçilmek suretiyle edinilmiştir. Yöntem, üstün ya da elit bir kadro oluşturmanın niyetini göstermektedir. Mektebin kurulma amaçlarından biri soya dayalı olmayan bir bürokrasi oluşturmaktır. Enderun'a dair yazılan yazıların bazıları mektebi bir çıraklık kurumu ya da saray hizmetkârları olarak görürken bazı kaynaklar ise saray okulu ya da saray üniversitesi olarak da görme eğilimindedir. Devlet okulu olduğu açık olan Enderun mektebi, geçmişte var olan özel okullara benzese de onlardan farklı yanı ile özgün bir hüviyete sahiptir. Amaç ve çıktıları itibarıyla merkezde ya da taşrada mülkün çeşitli katmanlarına dönük istihdam hedefi kuşkusuz özgün tarafını oluşturmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ehliyet ve liyakat odaklı gelişen Enderun Mektebi, devletin başarısında da söz sahibi olmuştur. Ancak 17. yüzyıl itibarıyla kayırmacılığın artması, usullerde yapılan istisnaların rutinleşmesi ile yapıda bozulmalar başlamış, ardından devletteki bozulma Enderun Mektebine de sirayet etmiştir. Enderun Mektebi'nin fiilen sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan boşluk Avrupa talimi görmüş üst düzey bürokrat ve mülki idare amiri yetiştirmek amacıyla kurulan Mülkiye Mektebi ile doldurulmak istenmiştir.

Dâhiliye Nezareti için çalışacak vali, kaymakam, mutasarrıf ve müdürlerin yetiştirilmesi amacıyla Padişah Abdülmecid'in emri üzerine 1859'da Mekteb-i Mülkiye kurulmuştur (Kurban, 2016: 75). 1859'da öğretim hayatına başlayan okulun adı o tarihte yüksek idarecilik anlamına gelen "Mekteb-i Fünun-ı Mülkiye'dir. II. Abdülhamit döneminde bu mektep yükseköğretim kurumu haline getirilmiş, 1915 yılında ise kapatılmıştır (Günay, 2004: 147-148). Talat Paşa tarafından da yetiştirdiği yöneticilerin faydalı hizmetleri takdir edilen Mekteb-i Mülkiye 1918 yılında tekrardan açılmıştır. Talat Paşa mekteple ilgili övgülerini şu şekilde dile getirmiştir (Serin, 1988: 9):

“Hertaraftı harabezar olan memleketin neresinde bir umran ve temeddün eseri gördümse bunu orada hizmet eden Mülkiyeli bir Kaymakamın, bir Mutasarrıfın, bir Valinin eser-i hizmeti ve gayreti olduğunu takdir ettim. Anladım ki, Mülkiye mezunları kadar bu memlekete hizmet eden, yurdun en uzak ve mahrum köşelerinde nur, hayat, medeniyet ve umran halkeden kimse yoktur.”

Enderun Mektebinden-miras yönetici yetiştirme işlevini devralan Mekteb-i Mülkiye 1935 yılında Ankara’ya taşınarak adı Siyasal Bilgiler Okulu olarak değiştirilmiştir (Serin, 1988: 9-10). Aynı amaçla 1952 yılında Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) kurulmuş, 2001 yılından sonra lisansüstü eğitimlere odaklanmışsa da kurum 2018 yılında kapatılmıştır (Günay, 2004: 164; 703 sayılı KHK). Ancak hem Mülkiye Mektebi hem de kapatılmasından kısa bir süre önce kendisine “modern Enderun” diyen Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Şerif Mardin’in deyiimiyle “geleneksel seçkin eğitiminin yeniden” kurulmasını bir diğer deyişle Enderun’un yerini almayı başaramamışlardır.

Günümüzde üst düzey yönetici eğitimi verecek kurumsal bir yapıya yönelik ihtiyaç yeniden gündemdedir. Üstelik Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte devlete bağlı ve milletin hizmetinde kalifiye ya da liyakat ehli kamu personelinin ne kadar hayati olduğu açıktır. Türk idare tarihi boyunca devlete nitelikli üst düzey yönetici temini için benzer yapıların oluşturulduğu görülmektedir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde “Devlet İdarecilik Akademisi” şeklinde varlık kazanan ve devlet kurumlarına orta ve üst düzey yönetici yetiştiren bir eğitim kurumu kökleri Selçuklu mirasında aranan, Osmanlı İmparatorluğu yükseliş dönemine damgasını vuran, Cumhuriyet tarihi boyunca da alternatifleri aranan bir organizma olarak zaruri bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu yıkılış döneminde dahi yetiştirdiği kıymetli bürokratlar ve yöneticiler sayesinde devlette devamlılığı sağlayabilmiş önemli bir mirastır. Türkiye Cumhuriyeti devletin yeni bir dönüşüm yaşadığı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemiyle yeni bir yönetsel yapı ve işleyişe kavuştuğu günümüzde üst düzey yöneticilerin yetişmesi için yeni bir yapının oluşturulması fikri yeniden düşünülmelidir. Konusunda uzman ve deneyim sahibi personelin yetişmesinin ne kadar uzun zaman aldığı düşünüldüğünde bunun için ivedilikle adım atılmalıdır. Nitelikli personelin kariyer basamaklarında ilerlemesi ve hak ettiği yerlerde ülkesine sadakatle hizmet etmesinin sağlanması ancak Enderun gibi muazzam örneklerden ders alınarak kurgulanacak örneklerle

mümkün olabilecektir. Uluslararası örnekler incelenerek hem Osmanlı hem Cumhuriyet dönemi deneyimleri dikkate alınarak kurgulanacak yapıların, devletin nitelikli yönetici ihtiyacına yönelik önemli bir kaynak olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkutay, Ü. (1984). *Enderûn Mektebi*. No: 38, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ali Seydi Bey (t.y.). *Teşrifatımız ve Teşkilatımız*, (haz.) Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Ali Ufki Bey (Albertus Bobovius) (2013). *Saray-Enderun (Topkapı Sarayında Yaşam)*. (Çev. Türkis Noyan), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Baykal, İ. H. (1953). *Enderun Mektebi Tarihi (Kuran: Fatih Sultan Mehmed)*. 1. Cilt, Halk Basımevi, İstanbul: İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı,
- Binark, İsmet (1970). Osmanlı İmparatorluk Sarayının Enderun-ı Hümayun Teşkilatı. *Önasya Dergisi*, 5 (53-54), ss. 1-30.
- Enç, M. (2004). Enderun. *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı, 1*. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, (Haz.) M. R. Şirin, İstanbul, ss. 37-84.
- Ergin, O. (1939). *Türkiye Maarif Tarihi*. (Cilt 1), İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Günay, Ö. F. (2004). Üst Düzey Kamu Yöneticilerinin Yetiştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Hafız Hızır İlyas Ağa (1987). *Tarih-i Enderun Letaif-i Enderun (1812-1830)*. (Yay. Hz. Cahit Kayra), İstanbul: Güneş Yayınları.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kurban, S. (2016). Tanzimat Sonrası Dönemden Günümüze Üst Düzey Yönetici Eğitimi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, ss. 71-81.
- Kılıç, C. (2010). Enderun Mektebi Örneğinde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kılıç, M. (2016). *Soysuzlar Mektebi Enderun ve Türklerin Kaderi*. 4. Baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık,
- Koçi Bey (1972) *Risaleler*. (Yay. Haz. Zuhuri Danışman). Devlet Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Köktaş, A. (2000). Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı: Enderun Mektebi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 32 (701) (Osmanlı Özel Sayısı II, Ekonomi ve Toplum), ss. 717-721.
- Mardin, Ş. (1991). Geleneksel Seçkin Eğitiminin Yeniden Kurulamaması. *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*, (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, s.278-284.
- Nazif, N. 1943). Enderun. *Yedigün Dergisi*, 27 Eylül, 22 (551), ss. 8-11.
- Öztaş, N. (2013). "Enderun: Osmanlı Yüksek İdare Mektebi", Der. Y. Bulut, V. Eren, S. Karakaya, A. Aydın, *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, (ss. 885-889). Ankara: Pegem.

- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. (1. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Serin, N. (1988). Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesine 125. Yıl. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 43 (1-2), (ss. 9-17). <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/449/5048.pdf>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- Simavi, L. (2004). *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim*. (2. Baskı), [Çev. S. Kara, N. Uğurlu], İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Simit, M. E. (2019). Kapatılış Sürecinde Enderun-ı Hümayun ve Enderun Mektebi. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), ss. 318-359.
- Tavernier, J. B. (2014). *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı* (4. Baskı), [Çev. Teoman Tunçdoğan], İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Turan, Ş. (2018). Enderun Eğitim Sisteminin Türk Eğitim Sisteminde Uygulanabilirliği Üzerine. *Marmara Üniversitesi ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Türkyılmaz, M. (2009). Osmanlı Klasik Döneminde, Enderun Mektebindeki Üst Düzey Yönetici Eğitimi İle Günümüzdeki Üst Düzey Yönetici Eğitiminin Karşılaştırılması. *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Uşaklıgil, H. Z. (2012). *Saray ve Ötesi* (2. Baskı). [Yay. Haz. Nur Özmel Akın], İstanbul: Özgür Yayınları,
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı* (4.baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yavuziğit, M. H. (1999). *Mülkiye Tarihi (1859-1999)*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayını.
- 703 Sayı ve 9 Temmuz 2018 tarihli “Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf>, Erişim Tarihi: 17.05.2019

---

¹ Yavuziğit (1999: 2) ise Enderun’u bugünkü Harp Okulu, Siyasal Bilgiler, Hukuk, Veteriner ve Edebiyat Fakülteleri ile Güzel Sanatlar Akademisi, Konservatuvar’ın bazı işlevlerini kapsayan ve bunların da ilk kaynağını oluşturan ancak 14 yıllık öğretim süresine sahip bir yükseköğretim sistemi olarak tanımlamaktadır.

² İçoğlan deyimi ise; “devşirme olarak alınıp sarayda uzun müddet hizmet ve terbiyeden sonra devletin muhtelif makamlarına namzet olarak yetiştirilen çocuklar”ı tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Uşaklıgil (2012: 104, 314, 342, 370, 374-378, 424, 482, 578) bazen “Enderun hademesi”, veya “hademe-i hümayun efendileri” derken daha çok da “Enderun Efendisi” deyimi yeğ tutulmuştur